

РОЗДІЛ 2. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН: НОВІТНІ ПІДХОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 378.147:[37.011.3-051:78]

Бондаренко А. В.

АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНІ МЕТОДИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглядаються теоретичні основи використання арт-терапевтичних методів на заняттях навчального хору. Різні аспекти музично-естетичного розвитку особистості розглядаються з урахуванням залучення студентів до процесу рефлексії. Наводяться приклади релаксаційного та оздоровчого впливу творів мистецтва на організм майбутніх учителів музики. У статті розглядаються результати впровадження в навчальний процес арт-терапевтичної методики на основі традиційного вокально-хорового виховання студентів як майбутніх учителів музики, розвитку їх музичного мислення.

Ключові слова: арт-терапевтичні методи, вокально-хорові вміння, майбутній учитель музики.

Однією з важливих проблем мистецької педагогіки є фахова підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва, що разом із оволодінням фаховими знаннями й уміннями повинна всебічно розвиватися. Особистість, яка під час фахового навчання навчилася вільно виявляти свої музичні здібності у навчальній діяльності завдяки самопізнанню та глибокому аналізу творів мистецтва, у подальшому здатна оцінити позитивну дію інноваційних педагогічних технологій, а також використовувати їх під час музично-естетичного розвитку учнів загальноосвітньої школи.

Вирішення зазначених завдань мистецької освіти вимагає радикального оновлення методів навчання майбутніх учителів музичного мистецтва у вищому навчальному педагогічному закладі, впровадження інноваційних педагогічних технологій, спрямованих на узгодження **суперечностей** між: необхідністю розвитку здатності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання арт-терапевтичних методів у подальшій музично-педагогічній діяльності з учнями загальноосвітньої школи та недостатньою розробленістю таких методів під час фахового навчання у ВНЗ; між визнанням потенціалу арт-терапевтичних методів вокально-хорового розвитку та відсутністю відповідних інноваційних педагогічних технологій; між раціональною парадигмою процесу фахового навчання майбутніх учителів музичного мистецтва та усвідомленням пріоритету творчої особистості, розвиток якої відбувається на основі рефлексії, самоконтролю, самооцінки засобами мистецтва.

У сучасних наукових дослідженнях таких дослідників як Л. Арчажникова, А. Болгарський, А. Козир, Л. Куненко, А. Лащенко, А. Мартинюк, Т. Смирнова та інших розглядаються питання теорії та практики диригентсько-хорового навчання майбутніх учителів музичного мистецтва під час фахової підготовки у ВНЗ. Г. Кловак вказує, що разом із зміною завдань сучасної освіти, зумовлених модернізацією змісту освіти, впровадженням інноваційних методів навчання, виникає необхідність по-новому розглянути фахову підготовку майбутніх учителів у вищому навчальному педагогічному закладі [2, с. 126].

Зазначимо, що практиці музично-естетичного розвитку учнів загальноосвітньої школи арт-терапевтичні методи використовують для спонукання учнів до адекватного сприйняття творів мистецтва, художнього самовиявлення на уроках музичного мистецтва. Це питання досліджується такими дослідниками як К. Завалко, В. Зав'ялов, Г. Побережна, З. Матейова, Є. Рогов та іншими. Поряд із тим В. Абабкова, У. Баєр, Т. Грабенко, М. Кисельова, Л. Лебедева та ін., які розглядають можливості арт-терапевтичних методів у процесі стимуляції повноцінного емоційно-художнього розвитку школярів.

Отже, вважаємо за необхідне : розкрити особливості арт-терапевтичних методів у процесі фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Методика вокально-хорового розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва з використанням арт-терапевтичних методів передбачає поетапність проведення педагогічної роботи. Розробка арт-терапевтичних методів включала врахування необхідності створення педагогічних умов для особистісного творчого самовиявлення майбутніх учителів музичного мистецтва під час навчальної роботи над музичним твором, використання різних форм навчальної діяльності для поступового входження студентів у новий емоційний стан музичного пізнання.

Для ефективного включення розроблених нами арт-терапевтичних методів у процес вокально-хорового розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва було запроваджено педагогічну умову – створення творчої атмосфери емоційної відкритості. Так, зміст навчальних занять із дисципліни «Хоровий клас» передбачав включення міні-лекцій по 10 хвилин, присвячених розкриттю таких питань як змістова характеристика поняття «музикотерапія» як виду арт-терапії, «арт-терапевтичні методи в процесі вокально-хорового розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва», «використання арт-терапевтичних методів у вокально-хоровій роботі з учнями загальноосвітньої школи». Проведення таких лекцій забезпечувало розуміння студентами сутності арт-терапевтичних методів, їх спрямування на підвищення рівня індивідуального розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва завдяки їх спрямуванню на здійснення саморефлексії, самоконтроль, саморегуляцію, самооцінку. Це дало змогу за короткий проміжок часу систематизувати необхідні знання студентів для їх залучення до навчальної роботи з використанням арт-педагогічних методів.

Виходячи з цього зазначимо, що на заняттях хорового класу викладачем здійснюється розвиток вокального голосу студентів із використанням вокальних вправ. Ці вокальні вправи постають як музично-терапевтичний комплекс. Він є відновлювальним психофізичним засобом, який використовується для спонукання студентів до творчого самовиявлення. Такі вправи можуть бути різними, і викладач, виходячи із навчальних завдань вокально-хорової роботи зі студентами, підбирає доцільні вправи. Оскільки у хорових творах сучасних хорових композиторів дуже часто використовується вокально-технічний прийом хорового виконання «кластер», тому виникла потреба у розробці й апробації на заняттях із жіночим хором «Глорія» КДПУ авторського арт-терапевтичного **методу «Кольорова вежа»**. За даним методом викладач розподіляє співаків навчального хору на декілька груп, по 5-7 студентів у кожній групі. Для кожної створеної групи викладач закріплює на переносній дошці аркуш паперу, і пропонує скористатись під час виконання вправи пензлем і різнокольоровими фарбами. Учасники кожної групи утворюють півколо біля дошки. Студент, який стоїть у півколі першим біля фарб, і буде розпочинати вокальну вправу. Викладач пояснює студентам, що за допомогою даного арт-терапевтичного методу студенти мають можливість опрацювати вміння виконання кластеру. При цьому інтервал між музичними звуками повинен бути – велика секунда. Студент, який розпочинає виконання вокально-технічного хорового прийому «кластер», здійснює набір у легені глибокого дихання і з використанням співацького прийому «морморандо» співає будь-який музичний звук. Цей студент обирає такий колір фарби, який на його погляд, відповідає даному музичному звуку, і за допомогою пензля малює горизонтальну лінію. Наступний студент виконує навчальне завдання таким же чином, а саме: співає музичний звук вгору чи вниз вже від заданого музичного звуку, за визначеним інтервалом. При цьому обидва студенти постійно співають вправу з використанням хорового прийому «почергове дихання». Залежно від того, який звук співає другий по-черзі студент, він домальовує на дошці іншим кольором горизонтальну лінію вище або нижче від основної. Таким чином, другий по-черзі студент задає напрямок виконання іншим учасникам групи прийому «кластер» вгору чи вниз від основного тону. Так учасники, що намальовали лінію, постійно співають музичні звуки, почергово набираючи дихання, і контролюючи звучання з дотриманням визначеного інтервалу. Коли останній учасник групи виконує свій музичний звук, у той час студенти співають разом, аналізуючи намальовані лінії, а також одноразове звучання багатьох звуків, звертаючи увагу на чистоту інтонації та гармонічний ансамблевий

спів. При цьому викладач підходить до дошки і диригентською паличкою вказує на будь-яку кольорову лінію, намальовану на дошці. Це означає, що в кластері відповідний звук повинен звучати голосніше ніж інші звуки. Співаючи, студенти повинні налагоджувати хорове ансамблеве звучання. Далі викладач пропонує навчальне завдання виконати іншим студентам навчального хору (рис. 1.1.).

Рис. 1.1. Вигляд звуко-графічного рисунку вокально-хорового прийому «кластер».

На другому етапі навчальної роботи студентів за даним методом викладач замінює аркуш паперу на всіх дошках, і пропонує студентам у кожній групі поміняти місцями й попрацювати над динамічним хоровим ансамблем. Студенти за таким же принципом виконують «кластер», але малюють при цьому вже вертикальні лінії на дошці. Викладач зауважує, що спочатку студенти кожної групи виконують музичні звуки з поступовим збільшенням гучності звучання (*crescendo*), а далі з поступовим зменшенням гучності звучання музичних звуків (*diminuendo*). Тобто, намальовані студентами вертикальні лінії повинні відповідно до звучання збільшуватись або зменшуватись (рис. 1. 2.).

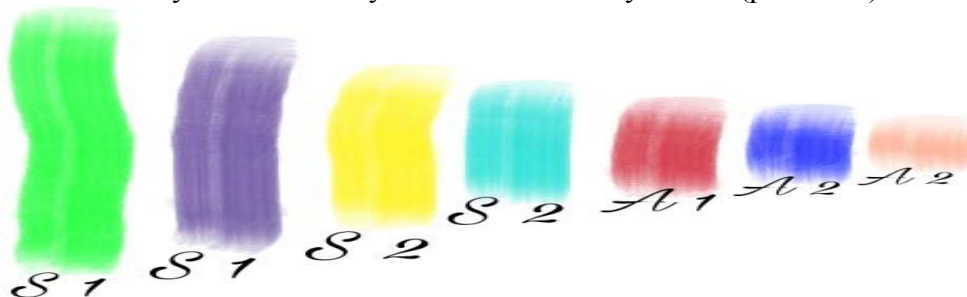

Рис. 1.2. Звукографічне зображення динамічного ансамблю в хорі.

Таким чином, за даним арт-терапевтичним методом студенти оволодівають вокально-технічними прийомами, вдосконалюють набуті вміння ансамблевого співу в хорі, розвивають гармонічний слух. Слід відзначити, що студенти з цікавістю виконують запропоновані навчальні завдання і демонструють у вигляді «кластеру» чисте звучання музичних звуків.

На заняттях хорового класу викладач за допомогою вокальних вправ впливає на розвиток гармонічного слуху майбутніх учителів музичного мистецтва. Розроблений нами арт-терапевтичний метод «**Акордова веселка**», спрямований на розвиток гармонічного слуху студентів, їх слухової уваги, навичок співу в гармонічному ансамблі. Викладач викликає до середини хорового класу 12 студентів хору, і пропонує їм утворити велике коло. Далі, викладач стає у середину створеного кола, і тримає в руках дерев'яне коло, до якого прив'язано 12 стрічок чотирьох кольорів, а саме: червоний, зелений, синій, жовтий. Студенти у великому колі розподіляються по чотири учасника у підгрупах. У кожній створеній підгрупі перший учасник бере червону стрічку, другий учасник – зелену, третій учасник – синю, четвертий – жовту стрічку. Всі учасники тримають руку зі стрічкою на рівні середини тулубу. Викладач пропонує студентам виконати, наприклад, домінантовий

терцквартакорд з подальшим вирішенням у тоніку. Для цього концертмейстер хору грає на музичному інструменті акорди, що характеризують певну тональність. Учасники під номером один співають пріму акорду досягаючи унісонного звучання, одночасно піднімаючи руки вгору з червоними стрічками. Далі, студенти інших груп по чергово виконують свої музичні звуки, та піднімають кольорові стрічки. Решта студентів аналізують ансамблеве звучання створеного акорду. За вказівкою диригента студенти під час співу вирішують створений акорд у тоніку.

На наступному етапі за даним методом викладач на дошці пише назву тональності вокально-хорової вправи, і назву акордів. Спочатку, студенти співають всі акорди поспіль піднімаючи стрічки. Далі концертмейстер грає певний хоровий твір, а студенти під звучання музичного інструменту рухаються по колу, наприклад, вправо, і за вказівкою викладача співають акорди назви яких зафіксовано на дошці з використанням кольорових стрічок.

На третьому етапі навчальної роботи студентів за даним методом концертмейстер грає на музичному інструменті вже різні інструментальні музичні твори, де також композитором використовуються вказані акорди. Ці акорди можуть звучати й не поспіль. За вказівкою викладача студенти рухаються відповідно музичному темпу по колу й виконують спів акордів. Таким чином, за допомогою даного арт-терапевтичного методу студенти навчались виконувати акорди в гармонічному ансамблі. Використання музичних творів різних за стилем сприяло розвитку слухової уваги студентів. При цьому використання кольорових стрічок також сприяло здійсненню ідентифікації студентів за хоровими партіями під час співу звуків у акордах.

Продовжуючи описувати арт-терапевтичні методи зазначимо, наступне: Д. Огороднов, спираючись на психолого-фізіологічні дослідження вчених, стверджує, що людина вухом за допомогою музичного слуху нічого не відчуває; вона здатна відчувати емоційно, завдяки взаємодії м'язів голосового апарату, де розташовані найтонші і багатоінервовані м'язи, тобто голосові м'язи. Дослідник стверджує, що без наявності відчуття співпереживання не можна говорити про сприйняття музики та музичну діяльність [4, с.7 - 8].

Враховуючи це, а також виходячи з особистого досвіду керівництва хоровим колективом зазначимо, що студенти, вивчаючи хоровий твір, як правило, прагнуть досягти лише чистого інтонування під час виконання мелодійної лінії у хоровій партії, і тому стикаються з такими труднощами як затиснення м'язів голосового апарату, нерівне звучання голосу, неточне виконання динамічних відтінків і музичних штрихів, які вказані композитором у хоровій партитурі. Часто у вокально-хоровій роботі зі студентами ми наводимо правило для співаків хорового колективу, сформульоване Л. Шаміною, а саме: «Співати вільно та природно без зайвих дій. Співати тому, що хочеться співати, і тому, що сам процес співу надає задоволення» [5, с. 37]. Такий спів, безперечно, потребує емоційного відгуку кожного співака. Виходячи з практичної необхідності розвитку у студентів умінь використовувати емоційний досвід під час художнього співу хорового твору, нами було розроблено авторський **метод «Вільне хорове звучання»**. Цей метод передбачає застосування викладачем мистецької тріади, а саме: твори зображувального мистецтва, музичні твори й елементи танцю. Проводячи підготовчу роботу викладач підбирає наочність до папки «Твори мистецтва».

Ця наочність постає у вигляді наборів, а саме набір № 1, набір №2, набір №3, набір №4 тощо. Кожен набір містить такі два твори мистецтва, як твір зображувального мистецтва і хоровий твір із навчальної програми хору, зміст яких є подібним. У процесі організації навчальної роботи студентів викладач використовує проектор та екран. У той час, коли концертмейстер відтворює звучання хорового твору на музичному інструменті, на екрані йде демонстрація твору зображувального мистецтва, і студенти слухають й аналізують дані. Далі, викладач залучає співаків жіночого хору до розподілу на два кола за хоровими партіями «Сопрано», «Альт». Звучить демонстрація хорового твору вдруге і студенти повинні рухатись із використанням елементів танцю по колу співаючи свою хорову партію.

Виявилось, що студенти почувають себе під час співу хорової партії скуто, оскільки не до кінця усвідомлюють змістовну сутність хорового твору, невпевнені у знанні хорової партії, не володіють навичками вільно висловлювати у рухах руками й тулубом своє відношення до звучання хорового твору. Використання даного арт-терапевтичного методу поступово дозволило звільнити м'язи шиї та плечей співаків, залучити їх до артистичного виконання мелодійних ліній у хорових партіях, свідомо виконувати динамічні й темпові вказівки композитора у хоровій партитурі. Розглядаючи роль емоційно-образної уяви під час формування асоціативно-образного мислення співаків хорового колективу зазначимо, що це збагачує їх музично-інтелектуальну сферу.

Отже, використання арт-терапевтичних методів у диригентсько-хоровому навчанні майбутніх учителів музичного мистецтва постає доцільним на заняттях дисципліни «Хоровий клас». Процес фахової підготовки студентів передбачає розвиток ерудованої, музично обдарованої творчої особистості, яка здатна здійснювати самоконтроль і самооцінювання власних навчальних дій, саморегулювання емоційних станів, здатна до рефлексії. Використання арт-терапевтичних методів разом із засобами мультимедіа, творами мистецтва дозволяє контролювати роботу голосового апарату студентів, їх дихальних м'язів, свободу шиї, плечей, тулубу під час співу в навчальному хоровому колективі. За допомогою даних методів уможливується розвиток слухової уваги студентів під час ансамблевого співу.

Разом із складними навчальними завданнями спрямованими на розвиток мелодичного та гармонічного слуху студентів, вокального голосу, вмінь співу в хоровому ансамблі і налагодження строю в хорі, співу з супроводом музичного інструменту і без супроводу, студенти виконують і прості навчальні завдання. Оскільки під час фахового навчання студенти готуються здійснювати музично-педагогічну діяльність з учнями загальноосвітньої школи на уроках музичного мистецтва, прості навчальні завдання на заняттях із дисципліни «Хоровий клас» виробленні вміння застосовувати арт-терапевтичні методи у вокально-хоровій роботі з учнями шкільного віку. Це забезпечення студентів наочним навчальним матеріалом для подальшої музично-педагогічної діяльності зі школярами, вибір цікавих і доцільних арт-терапевтичних методів відповідно завданням вокально-хорової роботи з учнями. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розгляді питання щодо використання арт-терапевтичних методів у процесі розвитку музичного мислення майбутніх учителів музики під час диригентсько-хорового навчання.

Література

1. Баер У. Терапия творчеством Пер. с нем. Е. Климовой и В. Комаровой. – Москва : Независимая фирма «Класс», 2013. – 552 с.
2. Кловак Г. Т. Підготовка майбутнього вчителя-дослідника: теорія і практика: Монографія. – Київ : Науковий світ, 2004. – С. 126.
3. Лебедева Л. Д. Практика арт-терапии: подходы, диагностика, система занятий – СПб. : Речь, 2003. – 256 с.
4. Огороднов Д. Е. Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе. – Киев : «Музична Україна», 1981. – 164 с.
5. Шаміна Л. Работа с самодеятельным хоровым коллективом. – Москва : «Музыка», 1985. – 176 с.

In article theoretical bases of the use of art-therapeutic methods are examined on the lessons of music. In fundamental works on problems musically aesthetically beautiful education different aspect of forming of personality by music facilities is widely reflected. Musical examples of the relaxation and health affecting are made the body of future music teacher. Also in article discusses the introduction of these methods. The traditional aspects of forming up of vocal skills, physiological features of vocal apparatus, a great rule of the singers personality, as the interpreter teacher are reflected in the article.

Keywords: *art-therapeutic methods, vocal-choral skills, future teachers of musical art.*